

Nepomuki Szent János, a Bánság védőszentje

Sokak számára már a tanulmány címe is figyelemfelkeltő lehet. Különösen annak fényében, hogy Nepomuki Szent János – csehül Svatý Jan Nepomucký – Csehország egyik védőszentje. Joggal merülhet fel a gondolat: mi köze lehet a cseh származású védőszentnek az egykoron Temesvár (Timișoara) központú Temesi Bánság területéhez és az ottani római katolikusokhoz? A tanulmány ennek a kérdésnek a – „dióhéjban” történő – megválaszolásra tesz kísérletet.

I. Nepomuki Szent János tisztelete a katolikus egyházban

Tüskés Gábor és Knapp Éva irodalomtörténeteszek vélekedése szerint „[...] a barokk kori szent-tisztelet egyik legreprezentatívabb megnyilvánulása Közép-Európában Nepomuki Szt. János kultusza.”¹ Amellett, hogy Nepomuki Szent János tisztelete Magyarországon is nagy népszerűségnek örvendett, a katolikus egyházon belül is jelentős szerepet töltött be. A Magyar Katolikus Lexikon a legalább negyven (!)² felsorolt Szent János „között” megemlékezik Nepomuki Szent János személyéről mint a gyónási titok őrzőjének vértanújáról is. Az említett lexikon szerint a szent „[...] Csehország patrónusa. Védőszentjüknek te-

kintik a gyóntatók (főként a jezsuiták), ügyvédek, bírók, jogászok, tanítók, újságírók (akiknek hivatalában különös szerepe van az igazmondásnak és a fegyelmezett nyelvnek). Nepomuki Szent János a hidak, vízimalmok, hídépítők, vízenjárók és más, a vízzel kapcsolatos foglalkozást űzők védőszentje is, véd a vízbe fulladástól.”³

Érdemes röviden megismernünk a vértanú életútjával. Nepomuki Szent János a csehországi Plzeň – németül Pilsen – környékén található Nepomuk – eredetileg Pomuk – helységben született. Születésének időpontja vitatott. A Dedek Crescens Lajos (1862–1933) prépost-kanonok, egyháztörténész által írt és szerkesztett Szentek élete című kétkötetes, vaskos munka első kötetében az 1331-es esztendő szerepel.⁴ Az Ortutay Gyula (1910–1978) néprajztudós által szerkesztett Magyar néprajzi lexikon harmadik kötetében 1340 került a születés „időpontjaként” feltüntetésre.⁵ A már említett Magyar Katolikus Lexikon ötödik kötetében viszont már az 1350-es évszám szerepel.⁶ Az előbbieken csak három forrást említettünk, más „kútfők” esetlegesen eltérő évszámokat jelölnek meg.

A szent életének további részleteivel kapcsolatban is jelentős ellentmondások merülnek fel. Annyi bizonyos, hogy Nepomuki János a tanulmányait előbb szülővárosában, később pedig

¹ TÜSKÉS GÁBOR – KNAPP ÉVA: *Nepomuki Szent János tisztelete a szabadtéri emlékek tükrében*. In: Hofer Tamás (szerk.): *Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata*. XCIX. évfolyam. 3–4. szám. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 330. p.

² Lásd például Alamizsnás Szent János, Aranyszájú Szent János, Arató Szent János, Istenes Szent János, Kapisztrán Szent János, Keresztelő Szent János, Keresztes Szent János, Kunyhós Szent János, Lajtorjás Szent János, Olajban főtt Szent János etc. Arról már nem is beszélve, hogy a római pápák között is a legnépszerűbb név volt, főképp a középkorban. Ezzel a névvel huszonthárom római pápa pontifikált eddig. Habár a pápák számozása megtévesztő. VIII. és XXIII. János pápa névvel létezett egy-egy ellenpápa is, előbbi 844-ben, utóbbi 1410 és 1415 között „pontifikált”, ráadásul XX. János félreértésből kimaradt pápánév. Vö. DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. V. kötet (Homo–J)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2000. 582–627. pp. (A továbbiakban: DIÓS – VICZIÁN [V. kötet] 2000); HANGAY ZOLTÁN: *A pápák könyve*. Trezor Kiadó, Budapest, 1991. 82., 99., 160–161., 247–248. pp.

³ DIÓS – VICZIÁN (V. kötet) 2000, 607. p.

⁴ DEDEK CRESCENS LAJOS: *Szentek élete. I. kötet*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1900. 527. p. (A továbbiakban: DEDEK CRESCENS [I. kötet] 1900)

⁵ DIÓS – VICZIÁN (V. kötet) 2000, 607. p.

⁶ ORTUTAY GYULA (szerk.): *Magyar néprajzi lexikon. III. kötet (K–Né)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 750. p.

Prágában, a IV. (Luxemburgi) Károly cseh király (1346–1378) – a majdani német-római császár (1355–1378) – által 1348-ban alapított⁷ egyetemen – a mai Károly Egyetemen – folytatta, ahol jogot is tanult.⁸ A későbbiekben Itáliában, a padovai egyetemen folytatott tanulmányokat, ahol kánonjogból doktorált.⁹

Egyes forrásokban az szerepel, hogy a neves férfiú az 1370-es évek végén kezdte meg egyházi pályáját, más forrásokban pedig az, hogy 1380-ban¹⁰. Az előbbi forrásokhoz kapcsolódó „kútfő”, Dedek Crescens Lajos egyháztörténész, prépost-kanonok szerint harminc nap teljes visszavonultságban eltöltött előkészület után a prágai érsek szentelte fel. Nepomuki János kiváló hitszónok volt. *„Ezen állásában csakhamar az egész város szeretetét és rajongását vívta ki magának. Szentbeszédeit az erő és a szépség jellemezte. Nagy tudással írta, ékes szóval adta elő azokat. [...] A hatás, amelyet a szószéken elért bámulatos volt. Seregestől tódult a nép, hogy őt hallhassa és ezrekre ment azok száma, kikben szavai a bűnbánatérzetét felkeltették s kik őt azután, végleges megtérés céljából, a gyónatószerékben felkeresték.”*¹¹ Állítólag még magára a – botrányos életet élt – cseh királyra is hatással voltak beszédei.

Még IV. (Luxemburgi) Károly életében – 1376-ban – a választófejedelmek német királlyá választották és koronázták a német-római császár fiát, (Luxemburgi) Vencelt (1376–1400). Vencel apja halála után – IV. Vencel néven – cseh király (1378–1419) is lett. Mivel a hitszónok híre már a cseh királyi palotába is eljutott, az új uralkodó kíváncsiságát is felkeltette a bűnt ostorozó, de abból kiutat mutató pap szónonki képessége. Ezért

megbízta őt, hogy 1379-ben a szokásos nagyböjti szentbeszédeket az udvari templomban tartsa. A kiváló szónok elfogadta a megbízást, és prédikálásának meglett az eredménye, még a király is némileg magába szállt dorbézoló, bűnös élete kapcsán. Kicsapongásait már kevésbé nyíltan folytatta.¹² A király első feleségére, a jámbor és már-már szent életű (Bajor) Johannára (1356–1386) is igen nagy hatást gyakorolt a hitszónok. Ezért Nepomuki János a királyné gyónatópapja lett, azonban a jeles férfiú nemcsak hitszónok és gyónatópap volt, hanem Jan z Jenštejna (1348–1400) prágai érsek (1379–1396) helynöke is.¹³

A német és cseh királyról érdemes megjegyezni, hogy nehéz időszakban uralkodott. Európa mindennapjait beárnyékolta a nagy egyházszakadás. Ennek eredője volt, hogy az utolsó „avignoni pápa”, XI. Gergely (1370–1378) 1377-ben visszahelyezte Rómába a pápaság székhelyét, majd a következő évben meghalt. Utódja, VI. Orbán római pápa (1378–1389) lett. Azonban a római pápa „ellenzéke” még 1378-ban új pápát választott VII. Kelemen avignoni ellenpápa (1378–1394) személyében. A vallási töltetű viszály idővel vallásháborúvá nőtte ki magát. Vencel igyekezett előmozdítani a békét, de végül kudarcot vallott. *„Elkeseredésében mind jobban visszavonult a közügyektől s legtöbb idejét ott-hon, Csehországban, vadászattal és dőzsöléssel töltötte.”*¹⁴ Idővel visszatért a politikába, de ismét kevés babért aratott. Közben Csehországban is zavargások törtek ki. A cseh király önkényeskedése miatt végül szembekerült a cseh nemesseggel, valamint a papsággal is. Ráadásul az életét egy magánéleti tragédia is megkeserítette,

⁷ *History of Charles University*. A prágai Károly Egyetem (Univerzita Karlova) hivatalos elektronikus oldala: <https://cuni.cz/UKEN-106.html> (Letöltés ideje: 2021. január 15.)

⁸ Diós – Viczián (V. kötet) 2000, 607. p.

⁹ SZÉKELY ZOLTÁN: *Cseh-országnak nagy fáklyája – Nepomuki Szent János tisztelete Mosonmagyaróvárott*. 37. p. Széchenyi Egyetem. Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar: https://mek.sze.hu/images/2019/2019_09_02_NYE/10_Nyugdijas_Egyetem_SzekelyZoltan.pdf (Letöltés ideje: 2021. január 15.)

¹⁰ SZÉKELY ZOLTÁN: *Cseh-országnak nagy fáklyája – Nepomuki Szent János tisztelete Mosonmagyaróvárott*. Széchenyi István Egyetem. Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar: https://mek.sze.hu/images/2019/2019_09_02_NYE/10_Nyugdijas_Egyetem_SzekelyZoltan.pdf (Letöltés ideje: 2021. január 15.); *Nepomuki Szent János áldozópap, vértanú*. Magyar Kurír – katolikus hírportál: <https://www.magyarurir.hu/kultura/nepomuki-szent-janos-aldozopap-vertanu-2018> (Letöltés ideje: 2021. január 15.)

¹¹ DEDEK CRESCENS (I. kötet) 1900, 528. p.

¹² DEDEK CRESCENS (I. kötet) 1900, 528. p.

¹³ Vö. Diós – Viczián (V. kötet) 2000, 607. p.

¹⁴ BOKOR JÓZSEF (szerk.): *A Pallas nagy lexikona. XVI. kötet (Téba–Zsuzsok)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1897. 764. p.

ez későbbi életmódjára és politikai pályájára is hatással volt. Vencel szenvedélyesen szerette első feleségét, (Bajor) Johannát, aki 1386-ban tragikus körülmények között hunyt el. A királynét állítólag a király vadászkutyái tépték szét. A gyász miatti fájalmában a politikai és vallási helyzet miatt már amúgy is megkeseredett király egyre inkább a pohár fenekére nézett; az alkohol rabja lett. Emiatt a rossz döntéseket hozó és a Német-római Birodalom ügyeit is elhanyagoló német királyt – 1400-ban – letették a német királyi trónról.¹⁵ Csehországban viszont haláláig, 1419-ig uralkodhatott, habár a cseh ügyekkel sem igazán boldogult.

Nepomuki János későbbi sorsa és vértanúhalálának „mibenléte” – a forrásokat tekintve – ellentmondásos. A Magyar Lexikon szerint „[...] gyóntatóatyja volt Johanna cseh királynénak, s midőn a királyné gyónásait nem akarta Vencel királynak elárulni, a király kétszer börtönbe vetette s 1383. márczius 21-én Prágában egy hídról a Moldva folyóba taszította, hol megfulladt.”¹⁶

Az előbbi idézet hitelességével kapcsolatban több „probléma” is felmerül. Egyfelől a források zöme egyetért abban, hogy Nepomuki János 1393-ban halt vértanúhalált. Tehát tíz évvel később, mint az előbbi idézetben feltüntetett dátum. Másfelől, ha 1393-ban halt meg az érseki helynök, akkor már nem lehetett (Bajor) Johanna cseh királyné gyóntatója, mivel – ahogyan azt már említettük – a tragikus véget ért királyné még 1386-ban elhunyt. Ebben az időben Vencel király második feleségével, (Bajor) Zsófiával (1376–1428) élt, akivel 1389-ben kötöttek házasságot. A királyné egészen IV. Vencel haláláig (1419. augusztus 16.) az uralkodó hitvese maradt. Valójában a gyónási titokkal kapcsolatos történetek homályosak. Egy forrás szerint „[...] a király egy sikertelen mérgezési kísérlet után bizalmatlanná és agresszívvé vált. Meg akarta tudni, mit gyónt

felesége. Mivel azonban János nem volt hajlandó megmondani, 1383-ban megkínoztatta és a Moldva folyóba dobatta a papot.”¹⁷

Az előbbi idézetben ismét felmerült az 1383-as évszám, ami kissé zavaró lehet, ha a vértanúhalál éveként az 1393-as esztendő fogadjuk el. Ennek „feloldására” jegyezzük meg: „[...] felmerült a kutatókban, hogy esetleg két különböző emberről van szó, de nem valószínű, hogy egy időben két Nepomuki János élt volna Prágában, és egyiküket, mint a királyné gyóntatóját 1383-ban, másikat, mint az érsek helynökét tíz év múlva ölték meg. Ezért ma többen úgy vélik, hogy egyetlen személyről van szó, aki a prágai érsek helynökeként került összeütközésbe Vencel királlyal és tanácsosaival.”¹⁸ Érdekességként jegyezzük meg, hogy van olyan „kútfő”, amely úgy oldotta meg a két évszám ellenmondásosságát, hogy a Nepomuki János 1383-ban „prófétai előrelátással” jósolta meg későbbi halálát.¹⁹ Nem tisztünk belefolyni vallástörténeti kutatásokba, ezért a „rideg” – és bizonyítható – tényeknél maradunk, amelyeket a tudomány már igazolt. Ennek fényében az alábbiakat közöljük:

„Ami a tudományos kutatást illeti, kétségtelen, hogy a király megölette, a Moldva vizébe fojtatta. Oka azonban máig tisztázatlan. Hogy a gyónási titok vértanúja, az a néphagyomány nyomán csak később bukkant föl.”²⁰ A mai történetírás egyetért abban, hogy a mártírhalálnak feltehetően más eredője volt. Jan z Jenštejna, a prágai érsek a római pápához intézett „irata, mely panaszirat Vencel király ellen, felsorolja részben az Egyház jogait, részben a királynak az érsek birtokát és személyét illető túlkapásait. Felrója neki ezenkívül, hogy 1393-ban megkínoztatta és a Moldvába fojtatta általános helynökét, Nepomuki Jánost. A gyilkosság oka egyházi jogokkal kapcsolatos nézeteltérés volt. Nepomuki János kínzatása és halála, amelyet a király haragja oko-

¹⁵ Vö. WEISZHÁR ATTILA – WEISZHÁR BALÁZS: *Német királyok, római császárok*. Maecenas Történelmi Könyvek. Maecenas Könyvek Kiadó, Budapest, 1998. 116–118. pp.

¹⁶ SOMOGYI EDE (szerk.): *Magyar Lexikon. XII. kötet (Magyar tengermellék – Nogáll)*. Wilckens és Waidl Kiadóhivatala, Budapest, 1883. 580. p.

¹⁷ FELLEGI BÉLA – KISS PÉTER – SZALONTAI ANIKÓ – SZIGETI LÁSZLÓ (szerk.): *Krisztus tanúi. Szentjeinkkel – hónapról hónapra. Május*. Új Ember Kiadó, Budapest, 2013. 54. p.

¹⁸ FELLEGI ET AL. 2013, 55. p.

¹⁹ INCZE DÉNES: *A szentek élete. Az esztendő minden napjára. 5. Május*. Agapé Kiadó, Újvidék (Novi Sad), 1999. 84. p.

²⁰ *Nepomuki Szent János áldozópap, vértanú*. Magyar Kurír – katolikus hírportál: <https://www.magyarurkurir.hu/kultura/nepomuki-szent-janos-aldozopap-vertanu-2018> (Letöltés ideje: 2021. január 15.)

zott, megtalálható más forrásokban is, amelyek hamarosan az események után keletkeztek. Sehol sincs azonban szó arról, hogy a királyné gyóntatója lett volna. A források szerint inkább az Egyház jogaiért halt vértanúhalált.”²¹

Az angol nyelvű Encyclopædia Britannica című lexikon tizenkilencedik kötete szerint az egyházi jogokkal kapcsolatos vita alapja az volt, hogy a cseh király – akinek nemcsak saját nemességével, hanem a papsággal is nézeteltérései adódtak – új püspökséget akart alapítani Délnyugat-Csehországban, ezért elhatározta, hogy „magához rendeli” a – Plzeň közelében fekvő – kladruby-i bencés apátság bevételeit, mihelyt az idős Racek apát meghal. A király a döntésével a prágai érsek hatalmát is csökkenteni kívánta. Jan z Jenštejna, a prágai érsek természetesen ellenezte a király tervét, és helynöke, Nepomuki János által azt tanácsolta a szerzeteseknek, hogy az apát halála után azonnal válasszanak új apátot. Mindez nagyon feldühítette a cseh királyt, és az érseket és néhány papját – köztük Nepomuki Jánost – magához hívatta. Habár az érseknek még időben sikerült elmenekülnie, négy papját – köztük a későbbi vértanút – elfogták, és kegyetlen tortúrának vetették alá. Megparancsolták számukra, hogy ne szolgálják tovább az érseket. Hárman – nyilvánvalóan a kegyetlen kínzások hatásai miatt – engedtek, de Nepomuki János hajthatatlan maradt, kitartott az érsek mellett. Ezt követően került sor a sokak által ismert „jelenetre”: a prágai Károly-hídról (Karlův most) a Moldva vízébe dobták a – feltehetően már félholt – papot, és életét vesztette.²²

A vértanúhalált halt Nepomuki Jánost a prágai Szent Vitus-székesegyházban temették el.

Tisztelete szinte a halálától megfigyelhető volt, de szentté avatása csak évszázadokkal később történt meg. Ennek egyik oka, hogy a proceszust az egyházi szokásoknak megfelelően alapos vizsgálat előzi meg, ezt követően kerül sor a boldoggá, majd a későbbiekben a szentté avatásra. Nepomuki János sírját 1719-ben nyitották fel, ekkor „égi jelként” tapasztalták, hogy a hitszónok nyelve épen maradt.²³

Az előbbieken említett hivatalos, egyházi „procedúra” ellenére Nepomuki Szent János szentként való tisztelte – ahogyan azt már említettük – már halálától megfigyelhető volt. „A legenda elbeszéli még, hogy kénytelenek voltak sírját ráccsal elkeríteni, mert aki tisztességtelen szándékkal lépett síremlékéhez, azt Isten súlyos büntetése érte.”²⁴ A néhai kiváló hitszónok boldoggá avatását XIII. Ince római pápa (1721–1724) végezte 1721. május 31-én. Szentté avatása viszont 1729. március 19-én – XIII. Benedek római pápa (1724–1730) pontifikálása alatt – történt.²⁵ Nepomuki Szent János ünnepnapját – a katolikus egyházban – halálának napján, másfelől megközelítve a „mennyei születésnapján”, május 16-án tartják.²⁶

A Nepomuki Szent János élettörténetével kapcsolatos rövid áttekintést célszerű a szent attribútumainak, vagyis a rá jellemző, őt könnyen felismerhetővé tevő tárgyak, szimbólumok ismertetésével zárni. A Magyar Katolikus Lexikon szerint Nepomuki Szent János attribútumai „[...] a feszület, pálmaág, nyelv.”²⁷ Más forrás szerint szokás „[...] papi öltözetben, stólában, prémes köpenyben, feszülettel, pálmaággal, ujját a szája előtt tartva, tacui (hallgattam) felirattal, öt csillaggal a feje körül”²⁸ ábrázolni. Az utóbb említett csillagok csillagkoszorút alkotnak.²⁹

²¹ Nepomuki Szent János áldozópap, vértanú. Magyar Kurír – katolikus hírportál: <https://www.magyarkurir.hu/kultura/nepomuki-szent-janos-aldozopap-vertanu-2018> (Letöltés ideje: 2021. január 15.)

²² Vö. CHISHOLM, HUGH: *Nepomuk, John of*. In: Chisholm, Hugh (szerk.): *Encyclopædia Britannica*. XIX. kötet (Mun–Oddfellows). Tizenegyedik kiadás. Cambridge University Press, Cambridge, 1911. 385. p.

²³ DIÓS – VICZIÁN (V. kötet) 2000, 607. p.

²⁴ *Nepomuki Szent János*. Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Titkársága: <https://archiv.katolikus.hu/szentek/szent65.html> (Letöltés ideje: 2021. január 15.)

²⁵ WHITELAW, ALEXANDER (szerk.): *The popular encyclopedia or Conversations Lexicon*. V. kötet. Blackie & Son, Glasgow, 1846. 172. p.

²⁶ FELLEGI ET AL. 2013, 54. p.; INCZE 1999, 83. p.

²⁷ DIÓS – VICZIÁN (V. kötet) 2000, 607. p.

²⁸ FELLEGI ET AL. 2013, 55. p.

²⁹ INCZE 1999, 85. p.

Nepomuki Szent János szobra vértanúságának színhelyén, a prágai Károly-hídon

Forrás: Královská Cesta – elektronikus oldal: http://www.kralovskacesta.cz/cs/prohlidka/objekty/socha-sv-jana-nepomuckeho_1.html (Letöltés ideje: 2021. január 18.)

II. Nepomuki Szent János tiszteletének elterjedése és annak okai

Az előbbieken megismerkedhettünk Nepomuki Szent János „vázlatos” élettörténetével a legendák és a tények tükrében. Témánkhoz kapcsolódóan szükséges kiemelnünk, hogy a vértanúhalált halt védőszent az egykori Temesi Bánság („Temescher Banat”) patrónusa is volt. Delesega Gyula Temesvári kalauz téridőben

című munkájában az alábbiakat olvashatjuk: „[...] Temesvár ma is létező legrégebb szobra a Nepomuki Szent János, 1722-ben már állt.” A szerző hozzátette továbbá, hogy Nepomuki Szent Jánost „[...] később, 1726-ban, a Temesi Bánság védőszentjévé nyilvánítják.”³⁰ Érdeemes röviden összefoglalni ennek az érdekes „kuriózumnak” a történelmi hátterét.

Amint az sokak számára közismert, a Temesi Bánság a történelmi Magyar Királyság utolsó olyan területe volt, amely felszabadult a török megszállás alól. A térség 1718. július 21-én az ún. „pozsareváci békeszerződés” értelmében szabadult fel a török iga alól, azonban a területet nem csatolták vissza – az akkoriban, szintén a Habsburg Birodalomhoz tartozó – Magyarországhoz. A Habsburg-uralkodók, III. Károly magyar király (1711–1740), majd utóda, Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) német ajkúak által lakott, római katolikus felekezethez tartozó, „speciális” jogállású osztrák örökös tartományt igyekeztek kialakítani belőle. Ez a tény jelentősen befolyásolta a Bánság etnikai (anyanyelvi-nemzetiségi), illetve vallási-felekezeti viszonyainak alakulását is.³¹

A terület a 18. században sokszínű etnikai-felekezeti arculatot nyert a „nagy telepítő” Habsburg-uralkodók – III. Károly, Mária Terézia, illetve II. József (1780–1790) – akaratából. Ugyanakkor a későbbi Habsburg-uralkodók regnálása alatt is történtek kisebb telepítések a Bánság területén. Ezek azonban – „volumenükben” – elmaradtak az előbbi három magyar Habsburg-uralkodó telepítéseitől. Etnikai és vallási értelemben a Temesi Bánság a történelmi Magyarország egyik legszínesebb térsége volt. Az előbbi megjegyzés már a török hódoltság időszakát megelőző korszakra is helytálló megállapítás lenne, hiszen – a katolikus magyarság számának gyérülésével, majd „eltűnésével”, továbbá az ortodox szerbség és a románság egyre jelentősebb bevándorlásával – kardinális változásokon ment keresztül mind az etnikai, mind pedig a vallási-felekezeti struk-

³⁰ DELESEGA GYULA: *Temesvári kalauz téridőben*. 24. p. A Szórvány Alapítvány régi elektronikus oldala: <http://www.diasporatm.ro/wp-content/uploads/temesvari-kalauz.pdf> (Letöltés ideje: 2021. január 18.)

³¹ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Bánság területén, különös tekintettel a 18. századi betelepítésekre*. In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Forum. Acta Juridica et Politica. Acta Universitatis Szegediensis*. V. évfolyam. 1. szám. Szeged, 2015. 38–41. pp.

túrja. Az etnikai és vallási változások azonban sokkal markánsabban jelentek meg a törökök kiűzését követő évszázadokban. A 18. századtól kezdve az ortodox szerbség és románság mellé felsorakozott a jobbra katolikus vallású német-ség, valamint idővel az ugyancsak (nagyreszt) katolikus magyarság is igyekezett visszatelepedni a térségbe. A négy „markáns” nemzetiség mellett számos más népcsoport is letelepedett a Temesi Bánság területén, így például a bolgárok, a szlovákok, a csehek, a franciák etc. Igaz, számuk elmaradt az előbbieken említett négy nemzetiség mögött.³²

Az 1716 és 1718 között megvalósított sikeres császári offenzíva után megkezdődött a Temesi Bánság mind demográfiai, mind gazdasági értelemben történő „feltámasztása”. A bécsi adminisztráció – még 1717-ben – kimutatást készített a területről. A kimutatás szerint a magyarság egy településen sem képezett többséget. A térség – sok esetben falvaknak sem igazán nevezhető – településein szerb és román etnikai, illetve ortodox vallási dominancia érvényesült. A térség 663 településén, 21 289 lakóházban közel kilencven-ezer lakos élt.³³ Az 1717. évi kimutatást a Bánság első kormányzójának, gróf Claude Florimond de Mercynek a nevével fémjelzett kimutatás, az 1723 és 1725 között készült, ún. „Mercy-féle térkép” követte. Ez a „térkép” a források szerint sokkal pontosabb felmérés volt az 1717. évi kimutatáshoz képest, ugyanakkor a térség „fejlettségére” és etnikai-vallási viszonyaira vonatkozóan – magyar szempontból – „lehangolóbb” adatokat közölt.³⁴

Amint azt már említettük, a császári adminisztráció a Bánság területét nem csatolta vissza Magyarországhoz, hanem „Temesi Bánság” néven önálló tartományként kezelte. A tartományt az osztrák örökös tartományok mintájára próbálták létrehozni, amit nemcsak a közigazgatás, hanem a demográfia tekintetében is igyekeztek kifejezni. Így például római katolikus vallású, né-

met ajkú népesség betelepítését határozták el. A „plánus” kivitelezése már eleve lehetetlen volt a térségben – nagyobb számban – élő ortodox vallású szerbek, illetve románok jelenléte miatt. A magyar rendek már az 1722. évi országgyűlésen követelték a Bánság térségének Magyarország területéhez történő visszacsatolását. A visszaadásra azonban nem került sor, ennek fő okai abban keresendők, hogy Magyarország nem tudta megfizetni a térség visszahódítása során felmerült hadikiadásokat, illetve az időközben megvalósított beruházásokat sem tudta megtéríteni. Így a rendek fenyegetőzése – ti. az országgyűlési munka „bojkottálása” kapcsán – hamar abbamaradt, és a visszacsatolás kérdését egyelőre „szüneteltették”.³⁵

A Bánság visszahódítása után, Savoyai Jenő (1663–1736) herceg javaslata alapján, III. Károly magyar király a lotaringiai származású gróf Claude Florimond de Mercy tábornagyot nevezte ki – katonai kormányzóként – a bánsági katonai adminisztráció élére. A Temesi Bánság első kormányzója hivatalát de facto már 1716-tól, de jure 1718-tól töltötte be, és egészen haláláig, 1734-ig viselte. Mercy külföldi származása ellenére lelkiismeretesen látta el a feladatait, ezáltal a bánsági kormányzók közül nemcsak a legismertebb, hanem – talán kijelenthetjük, hogy az utókor számára – a legjelentősebb is volt. Mercy még 1716 telén elkészítette – a „Haupt-Einrichtungswerk” című – német nyelvű munkáját a Temesi Bánság közigazgatásának kialakításáról. A tervezetet – amely a magyar közigazgatási „hagyományokra” is tekintettel volt – 1717 őszén tárgyalták meg Bécsben. Végül elfogadták, de minden „magyar színezetű” rendelkezést kivettek belőle. A Temesi Bánság tartományi adminisztrációjának („Landes-Administration des Temescher Banats”) az élén a kormányzó állt, akinek a munkáját javarészt idegen származású katonai és kamarai tisztviselők segítették. A hivatalo-

³² GYÉMÁNT RICHÁRD: *A „harmadik honalapítás” és annak következményei a Bánság területén III. Károly uralkodása idején.* In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Tanulmányok a kompetenciákra épülő, fenntartható kulturális és technológiai fejlődés köréből.* International Research Institute s.r.o., Komárno, 2019. 263–264. pp.

³³ *The colonization of the Banat following its Turkish Occupation. With particular emphasis on emigration from Lorraine and Luxemburg. (Southern Belgian province of Luxemburg) Danube Swabian History:* <http://www.dvhh.org/history/1700s/banatcolonization-after-turks.htm> (Letöltés ideje: 2021. január 19.)

³⁴ REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig.* In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 410–411. pp.

³⁵ REISZIG 1912, 410. p.

kok jobbára német, cseh, morva, illetve sziléziai származásúak voltak, de előfordult, hogy olaszok, franciák, lengyelek vagy magyarok töltöttek be bizonyos tisztségeket.³⁶

A Temesi Bánság adminisztrációjának kiépítése meghatározó szerepet játszott Nepomuki Szent János kultuszának megteremtésében, illetve terjesztésében. A helyi császári adminisztráció hivatalnokai között szép számmal voltak csehek is, akik igyekeztek kielégíteni a Habsburg-dinasztia és a Birodalom igényeit, ugyanakkor saját szokásaikat, illetve kultúrájukat is megőrizni. Ahogy Delesega Gyula fogalmazott: „Cseh hivatalnokok sürgetésére 1721-ben a bosnyák ferencesek megalapítják a Nepomuki Szent János Társulatot, templomuk elé pedig a szentet ábrázoló kőszobrot állítanak.”³⁷ A társulatról érdemes tudni, hogy „[...] a 18. században egyre szélesebb néprétegekre kezdett terjedni az Althann [ti. gróf Althann Mihály Frigyes (1682–1734)] váci püspök közbenjárására szentté avatott Nepomuki Szent János tisztelete. Majdnem minden városban a folyóparton megtaláljuk szobrát; oltárokat emeltek tiszteletére, ünnepét különös fénnel ülték meg. Ennek a tiszteletnek egyik mozzanata az volt, hogy a »jó hír- és névszerető lelkek« társulatokat szerveztek a szent tiszteletére, aki különben is az igazságtalanul bevádoltak pártfogója. Amint a kőszegi társulat reguláskönyve már a címében elárulja, a társulat célja a »szentnek tisztelete és a rágalmazó nyelvek ellen való védekezés«. II. József rendelete 1788-ban 8 Nepomuki Szent János Társulatot oszlatott fel.”³⁸

Nepomuki Szent János kultuszának a csehek körében történő terjesztésében nagy szerepe volt a római katolikus egyháznak is. Ez egyfelől megfigyelhető a huszitizmus elítélésében. A Krisztus tanúi című kiadványban az alábbiakat olvashatjuk: „A huszita mozgalom szintén hozzájárult Nepomuki Szent János tiszteletének ki-

alakulásához, mert Vencel és második felesége [ti. Bajor Zsófia (1376–1428)] támogatta az újító Huszt. Ezért többen amellett vannak, hogy Nepomuki Szent János szenté avatására, mint a huszitizmus elleni akcióra kell tekintenünk.”³⁹

A szent kultuszának nemcsak bánsági, hanem magyarországi terjedésében a Habsburg-dinasztia érdekei is megmutatkoztak. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a Habsburg-ház a katolikus egyház egyik legjelentősebb támasza volt a történelem folyamán. A dinasztia alapvetően két ágra bomlott. Mind a spanyol, mind pedig az osztrák ágat a Pápai Állam legerősebb támogatói között tarthatjuk számon, még ha ez a viszony olykor – bizonyos időkben – felemásan is alakult. Ugyanakkor fontos megjegyeznünk, hogy az osztrák ág által uralt Habsburg Birodalom több, egymástól eltérő fejlettségű részből állt. Ráadásul a gazdasági fejlettséget az etnikai – és vallási – különbözőségek is tarkították. Ezt a különbözőséget – amely végül a későbbi Osztrák–Magyar Monarchia vesztét is okozta – igyekeztek árnyalni, illetve egységbe kovácsolni. Így például – vallási tekintetben – a Habsburg Birodalomnak négy főpatronusa (védőszentje) volt: „[...] Szent József (az egész birodalomban), Szent Lipót (Ausztriában), Nepomuki Szent János (Cseh-Morvaországban) és Szent István király (Magyarországon). A mariazelli kegytemplom kupolájában a négy evangélistával láthatók.”⁴⁰ Érdekességként jegyezzük meg, hogy a Habsburg-dinasztia védőszentje Borromei Szent Károly (1538–1584) milánói bíboros érsek volt.⁴¹ A Károly keresztnév is a dinasztia és a katolikus egyház révén terjedt el hazánkban, elsősorban a nemesség és a polgárság körében. „Parasztnév nem tudott válni, napjához [ti. november 4.] néphagyomány nem fűződik.”⁴²

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a törökök kiűzése után a római katolikus egyház ismét

³⁶ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914. 349. p.

³⁷ DELESEGA GYULA: *Temesvári kalauz téridőben*. 24. p. A Szórvány Alapítvány régi elektronikus oldala: <http://www.diasporatm.ro/wp-content/uploads/temesvari-kalauz.pdf> (Letöltés ideje: 2021. január 18.)

³⁸ DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. IX. kötet (Meszr–Olt)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2004. 758. p. (A továbbiakban: Diós – Viczián [IX. kötet] 2004)

³⁹ FELLEGI ET AL. 2013, 55. p.

⁴⁰ DIÓS – VICZIÁN (IX. kötet) 2004, 638. p.

⁴¹ TÜSKÉS – KNAPP 1988, 346. p.

⁴² DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. VI. kötet (Kaán–kiz)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2001. 222. p. (A továbbiakban: Diós – Viczián [VI. kötet] 2001)

„reneszánszát” élte a Habsburg Birodalomban. Szerepe Magyarországon, így a Bánság területén is megnövekedett. Nepomuki Szent János kultusza, illetve annak terjesztése is a barokk ellenreformációs törekvések „célkeresztjébe” került. A szent férfiú – a hagyomány szerint – a gyónási titok megőrzéséért szenvedett vértanúságot. Ezért alakján keresztül megfigyelhető a gyónásnak a társadalom széles rétegeiben való meghonosítási kísérlete.⁴³

Nepomuki Szent János alakjának népszerűségét a magyarországi szoborállításokban is nyomon követhetjük. Tüskés Gábor és Knapp Éva irodalomtörténészek kutatásai szerint Magyarországon „[...] a szabadtéri szoborállítás divatja a XVII. század végén, pontosabban az 1690-es években, a kultusz bécsi kezdeteivel csaknem egy időben jelentkezik, és a XIX. század második feléig tart. Az évszámmal jelzett, illetve pontosan datált emlékek tükrében a kultusz első szakasza a szentté avatásig terjed: a szobrok száma a XVII. század végétől kb. 1730-ig folyamatosan növekszik. Ezt követően a XVIII. század közepéig némi visszaesés tapasztalható, amit az 1780-ig terjedő időszakban tartós felvirágzás követ. A kultusz ekkor éri el első csúcspontját, amelyet a század végén némi csökkenés, majd a XIX. század első felében ismét mérsékelt növekedés követ. A XIX. század második felében az emlékek kis száma a kultusz gyors hanyatlását tükrözi.”⁴⁴ A neves szerzőpáros a térbeli eloszlást is vizsgálta, amelyről az alábbiakat közölték: „Az emlékek fölállításának időbeli vizsgálata azt mutatja, hogy a szoborállítás szokása nyugatról, bécsi-osztrák hatásra a Duna vonala mentén fokozatosan terjedt el a déli, az északi és a keleti országrészekben. A nyugati határszél mellett másodlagos kisugárzó központ Pest-Buda, valamint néhány német, illetve folyamatosan katolikus magyar lakosságú, továbbá a jezsuitáknak otthont adó város (Kassa, Szeged, Eger, Székesfehérvár). Észak-Magyarország északi részén a XVIII. század második harmadában számításba kell venni

a kultusz közvetlen csehországi kisugárzását is. Egy-egy tájegységen belül megfigyelhető, hogy az egymáshoz közel fekvő kisebb településeken a szobrokat időben egymáshoz közel állították, vagyis ezek a helységek egymás felé ugyancsak kultuszközvetítő szerepet játszottak. A Duna-Tisza közén, a Tiszántúlon és Erdélyben az emlékek csaknem teljes hiánya a XVIII. században a protestantizmus túlsúlyával, szórványos előfordulásuk a XIX. században a protestáns felekezetek valamelyes visszaszorulásával magyarázható. A szoborállítás gyakorlatának földrajzi elterjedését befolyásoló tényezők között az említetteken kívül számításba kell venni a megfelelő nyersanyag előfordulását és az ennek nyomán kialakuló kőfaragóipar szerepét is.”⁴⁵

A Temesi Bánság területén III. Károly uralkodása (1711–1740) alatt – 1730-ig – csak egy Nepomuki Szent János-szobrot állítottak fel, azt is az adminisztráció központjában, Temesváron.⁴⁶

Nepomuki Szent János magyarországi, illetve bánsági tiszteletének terjesztésében nagy szerep jutott a jezsuitáknak is. A cseh származású szent nemcsak a magyarországi barokk jámborság, illetve a népi vallásosság jeles alakja, hanem az 1534-ben – Loyolai Szent Ignác (1491–1556) által – alapított Jézus Társasága (Societas Jesu) egyik mennyei pártfogója is. „Nepomuki Szent János tiszteletét a XVII. század folyamán, a csehországi vallásháborúk elmúltával jezsuiták készítik elő. János alakjában egyrészt a papság misztériumát, a gyónás szentségét akarták megdicsőíteni, másrészt szintén egy másik János, Husz nevével jelzett eretnekhagyományokat ellensúlyozni, népies jellegű jámborságban feloldani, és a csehek, de egyáltalán az egész Habsburg-birodalom népeinek tradícióiszteletét és ezzel együtt dinasztikus hűségét építeni.”⁴⁷ A cseh szent tiszteletére alakult jámbor társulatok leginkább jezsuita vezetés alatt, főképp a városokban – így például Temesváron (1724) – jelentek meg.⁴⁸

A török iga alól felszabadult Temesi Bánság területén szinte azonnal megindult a római ka-

⁴³ TÜSKÉS – KNAPP 1988, 346. p.

⁴⁴ TÜSKÉS – KNAPP 1988, 332. p.

⁴⁵ TÜSKÉS – KNAPP 1988, 336. p.

⁴⁶ TÜSKÉS – KNAPP 1988, 332. p.

⁴⁷ BÁLINT SÁNDOR: *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából. I. kötet (december 1. – június 30.)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1977. 372. p.

⁴⁸ BÁLINT 1977, 373–374. pp.

tolikus vallási élet, amelyben jelentős szerep jutott – a jezsuiták mellett – a különböző vallásos társulatoknak. Az elsőként megalapított társulat a tagok önsanyargatásáról ismert „Krisztus Késerves Kínszenvedésének Egyesülete” volt. A Temesvár utcáján rendszeresen végigvonuló, korbáccsal, illetve kötéllel testüket véresre korbácsoló önsanyargatók „ízléstelen látványosságot” már 1732-ben betiltották. Az önsanyargatók mellett – 1720 és 1724 között – további két egyházi testület is alakult, az egyik a „Szeplőtlen Szent Szűz Társulat” („Congregatio Immaculatae Conceptionis”), amelynek célkitűzése a jó hírnév védelme volt, elsődlegesen a rágalmazó ráfogások és becsületsértő támadások ellen. További célja volt a keresztény erények gyakorlása, a szegények és fogságban szenvedők segítése. A másik társaság a – már említett – bosnyák szerzetesek által 1721-ben alapított „Nepomuki Szent János Társaság” volt. Alapítását – Nepomuki János szentté avatása előtt – a bánsági adminisztráció cseh hivatalnokainak sürgetése mozdította elő. *„A szent tiszteletére kőszobrot állítottak a templomuk előtti téren (forum militare) s 1724-ben az adminisztráció fölterjesztést tett a felséghez, hogy Nepomuki Szent János a Temesi Bánság védőszentjévé nyilváníttassék. Kérelmüket III. Károly 1726-ban teljesíté, a mihez azután Nádasdy László csanádi püspök is hozzájárult.”*⁴⁹

Szentkláray Jenő apát-kanonok, történész megállapításával „harmonizál” Tüskés Gábor és Knapp Éva irodalomtörténészek észrevétele is, akik az alábbiakat közölték: *„Külön figyelmet érdemel a [...] nagyszabású Nepomuki Szt. János emlék, amely ott keletkezett, ahol Bécs a legközvetlenebbül fejtette ki hatását: a töröktől utoljára visszafoglalt és Bécsből külön kormányzott bánsági terület középpontjában, Temesvárott. Nepomuki János jezsuita támogatással már szentté avatása előtt, 1724-ben az egész Bá-*

*nát patrónusa lett, ahol nagyszabású vízszabályozási munkák folytak, s a lojális cseh és osztrák hivatalnokréteg hamarosan megalapította a szentről elnevezett vallásos társulatot. Az első temesvári Nepomuki-szobor 1722-ben készült, majd ennek áthelyezése után a bécsi udvari kamara és a temesvári polgárság 1750-ben egy monumentális Immaculata-emlékművet állíttatott föl, melynek tetején Mária áll, oldalán Nepomuki Szt. János térdelő szoboralakja, talapzatán pedig a szent életének jelenetei domborműveken. Mivel a kompozíció egyben pestisemlék is volt, helyet kapott rajta Sebestyén és Rókus szobra, s természetesen nem maradhatott el a felszabadító Habsburg uralkodó védőszentje. Borromei Károly sem. Nyilvánvaló, hogy a második szobor eszmei programját és művészi kivitelezését egyaránt Bécsből inspirálták.”*⁵⁰

Az előbbiekből kitűnik, hogy Temesvár legrégebbi – Nepomuki Szent Jánost ábrázoló – szobra mellett egy másik szoborkompozíciót is felállítottak, amelyen helyet adtak a cseh származású patrónusnak. Az ún. Szentháromság-oszlop, más néven Pestisoszlop ma is Temesvár főterén áll.⁵¹

A Szentháromság-oszlop állításának évét tekintve viszont nem egységesek a források. Az előbbieken olvashattuk, hogy Tüskés Gábor és Knapp Éva az 1750-es évszámot – tehát már Mária Terézia magyar királynő (1740–1750) uralkodását – jelölte meg. Ezzel szemben Sarkadi Nagy Emese tíz évvel korábban, III. Károly magyar király halálának évére, 1740-re tette annak felállítását. Ugyancsak az 1740-es esztendőt jelölte meg – az alapítás éveként – Bellai József egykori városi tanácsos is.⁵² Annyi bizonyos, hogy a pestis, amelynek megszűnéséért a város lakói – a szoborcsoport állításával – hálát adtak, 1738 márciusában robbant ki, amikor a Grünne-ezred egy zászlóalja behurcolta a ragályt Erdélyből. *„[...] az óvintézkedések ellenére*

⁴⁹ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temesvár története*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914. 72. p.

⁵⁰ TÜSKÉS – KNAPP 1988, 347. p.

⁵¹ SARKADI NAGY EMESE: *Szentháromság oszlop (Pestis Oszlop), Temesvár*. Romániai magyar lexikon: <http://lexikon.adatbank.transindex.ro/muemlek.php?id=213> (Letöltés ideje: 2021. január 19.)

⁵² BELLAI JÓZSEF: *Temesvár leírása*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914. 170. p.; SARKADI NAGY EMESE: *Szentháromság oszlop (Pestis Oszlop), Temesvár*. Romániai magyar lexikon: <http://lexikon.adatbank.transindex.ro/muemlek.php?id=213> (Letöltés ideje: 2021. január 19.)

borzasztóan pusztított a katonaság és polgárság között. Temesvárott azalatt a 13 hónap alatt, míg e rémséges csapás a várost ostromozta, legalább is 1000 ember esett áldozatául, vagyis az akkori népességből minden hatodik lélek.”⁵³

A szoborcsoport a korabeli barokk vallásosság – a pestisjárvány elleni védekezés – legjelentősebb alakjait ábrázolja, így helyet kapott rajta Szent Rókus, Szent Sebestyén, Borromei Szent Károly, Szent Rozália, de még Xavéri Szent Ferenc és Szent Borbála is. „Nepomuki Szent János, ornátusban, fején birétummal, felhőkön tapos. Kezében mellkasának döntött keresztet tart. Szakállas, fiatal alakja teljes mértékben megfelel a róla ismert ábrázolások kánonjának.”⁵⁴

A szent kultuszát a katolikus németiség jobbára 18. századi, valamint a katolikus csehek 19. századi – több hullámban történő – betelepődése minden bizonnyal tovább erősítette.

A bánsági csehek nagyobb számban I. Ferenc magyar király (1792–1835) uralkodásától kezdtek letelepedni a Bánság területén. A csehek bevándorlása három nagyobb hullámban ment vége, ezek közül az első kettő külső – tehát országhatárt átlépő, Csehország irányából érkező – vándormozgalom, a harmadik viszont jobbára belső vándorlás volt. Utóbbi esetben a hegyvidéki csehek egy része a Bánság alföldi vidékeire költözött. A harmadik vándormozgalom keretében – 1837-ben – létesült a ma Szerbiához tartozó, Fehértemplom (Бела Црква/Bela Crkva) mellett fekvő – ma is jobbára csehek által lakott – Csehfalva (Чешко Село/Češko Selo) helység. A csehek katolikus templomukat Nepomuki Szent János tiszteletére szentelték fel.⁵⁵ A

bánsági „hegyvidéki” csehek – akiket „klisszurai cseheknek” is neveznek – településeinek túlnyomó többsége napjainkban Romániához tartozik. Jobbára az Al-Duna vidékén helyezkednek el ezek a falvak, amelyek közül több még napjainkban is jobbára csehek által lakott. A szent tisztelete itt is megmutatkozik. Szörénybúzás (Gârnic) és Tiszafa (Eibenthal) római katolikus templomát ugyancsak Nepomuki Szent János tiszteletére szentelték fel.⁵⁶

A bánsági németek körében is szokás volt a cseh származású szent tiszteletére templomot szentelni. A „szerb oldalon” Csősztelek (Честер/Čestereg), Katalinfalva (Равни Тополовац/Ravni Topolovac), továbbá Párdány (Међа/Međa) templomait ugyancsak Nepomuki Szent János tiszteletére szentelték fel. Előbbi két templomot a második világháborút követően lebontották, a párdányi pedig várja sorsának jobbára fordulását. A németek a második világháború végóráiban, illetve azt követően eltűntek az említett településekről. A „román oldalon” például Bakóvár (Bacova) és Perjámos (Periam) németjei szentelték fel templomukat Nepomuki Szent János tiszteletére. A németek már ezekből a falvakból is „eltűntek”, illetve a történelem süllyesztőjébe kerültek, de templomaik még állnak.⁵⁷

A magyarság körében is szokás volt megemlékezni a cseh szentről. Nemcsak az ún. „jánoskázás” népszokását (május 16.) lehet megemlíteni, Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) római katolikus székesegyházát, valamint Torontáltorda (Торда/Torda) plébániatemplomát ugyancsak Nepomuki Szent János tiszteletére szentelték fel.

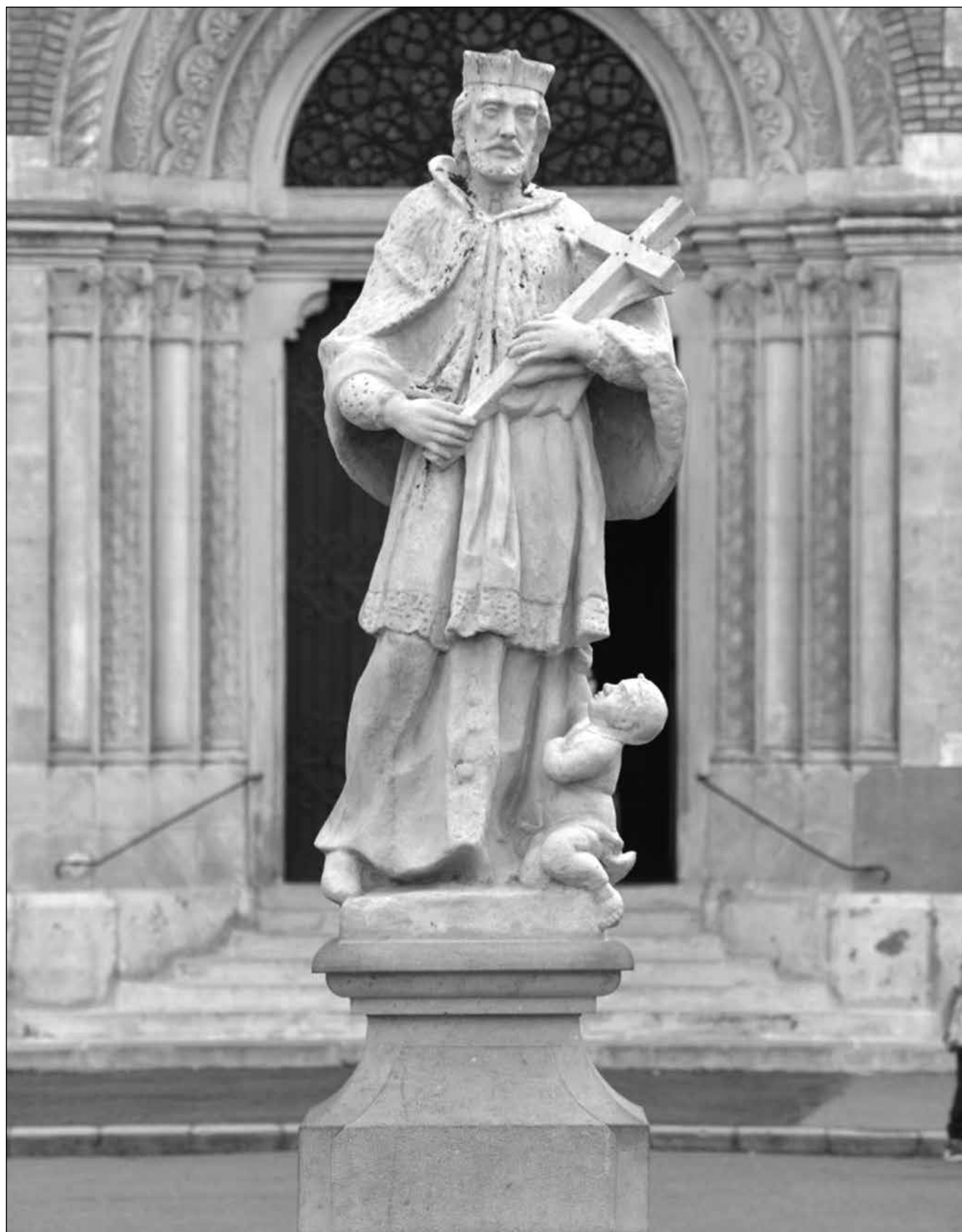
⁵³ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temesvár története*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914. 82. p.

⁵⁴ SARKADI NAGY EMESE: *Szenháromság oszlop (Pestis Oszlop), Temesvár*. Romániai magyar lexikon: <http://lexikon.adatbank.transindex.ro/muemlek.php?id=213> (Letöltés ideje: 2021. január 19.)

⁵⁵ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Grafikai Műhely, Tóthfalu, 1993. 244–245. pp.

⁵⁶ Temesvári Római Katolikus Egyházmegye: <https://gerhardus.ro/hu/plebaniak-2/> (Letöltés ideje: 2021. január 19.)

⁵⁷ Vö. ERŐS 1993, 225–227., 285–287., 369–373. pp.; *Plébániák*. Temesvári Római Katolikus Egyházmegye: <https://gerhardus.ro/hu/plebaniak-2/> (Letöltés ideje: 2021. január 19.)

Temesvár és a Bánság legrégebbi köztéri szobra, a helyreállított Nepomuki Szent János-szobor (1722)

Forrás: *Nepomuki Szent János (Sfântul Ioan Nepomuk)*. Timisoara City Art – ArtTM: <http://www.arttm.ro/sfantul-ioan-nepomuk/> (Letöltés ideje: 2021. január 18.)

III. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

BÁLINT SÁNDOR: *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából. I. kötet (december 1. – június 30.).* Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1977

BELLAI JÓZSEF: *Temesvár leírása.* In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

BOKOR JÓZSEF (szerk.): *A Pallas nagy lexikona. XVI. kötet (Téba–Zsuzsok).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1897

CHISHOLM, HUGH: *Nepomuk, John of.* In: Chisholm, Hugh (szerk.): *Encyclopædia Britannica. XIX. kötet (Mun–Oddfellows).* Tizenegyedik kiadás. Cambridge University Press, Cambridge, 1911

DEDEK CRESCENS LAJOS: *Szentelek élete. I. kötet.* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1900

DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. V. kötet (Homo–J).* Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2000

DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. VI. kötet (Kaán–kiz).* Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2001

DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. IX. kötet (Meszr–Olt).* Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2004

ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskerekai Egyházmegye történetéhez.* LOGOS Grafikai Műhely, Tóthfalu, 1993

FELLEGI BÉLA – KISS PÉTER – SZALONTAI ANIKÓ – SZIGETI LÁSZLÓ (szerk.): *Krisztus tanúi. Szentjeinkkel – hónapról hónapra. Május.* Új Ember Kiadó, Budapest, 2013

GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Bánság területén, különös tekintettel a 18. századi betelepítésekre.* In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Forum. Acta Juridica et Politica. Acta Universitatis Szegediensis. V. évfolyam. 1. szám.* Szeged, 2015

GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Bánság területén, különös tekintettel a 18. századi betelepítésekre.* In: Katona Tamás – Kovacsicsné Nagy Katalin – Laczka, Éva Zita (szerk.): *Vavró István, a tudós és pedagógus. Ünnepi kötet dr. Vavró István professzor 80. születésnapjára.* Magyar Statisztikai Társaság – Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest–Győr, 2016

GYÉMÁNT RICHÁRD: *A „harmadik honalapítás” és annak következményei a Bánság területén III. Károly uralkodása idején.* In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Tanulmányok a kompetenciákra épülő, fenntartható kulturális és technológiai fejlődés köréből.* International Research Institute s.r.o., Komárno, 2019

HANGAY ZOLTÁN: *A pápák könyve. A római pápák Szent Pétertől II. János Pálig.* Trezor Kiadó, Budapest, 1991

INCZE DÉNES: *A szentelek élete. Az esztendő minden napjára. 5. Május.* Agapé Kiadó, Újvidék (Novi Sad), 1999

ORTUTAY GYULA (szerk.): *Magyar néprajzi lexikon. III. kötet (K–Né).* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980

REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig.* In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

SOMOGYI EDE (szerk.): *Magyar Lexikon. XII. kötet (Magyar tengermellék – Nogáll).* Wilckens és Waidl Kiadóhivatala, Budapest, 1883

SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története.* In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temesvár története.* In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

TÜSKÉS GÁBOR – KNAPP ÉVA: *Nepomuki Szent János tisztelete a szabadtéri emlékek tükrében.* In: Hofer Tamás (szerk.): *Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata. XCIX. évfolyam. 3–4. szám.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988

WEISZHÁR ATTILA – WEISZHÁR BALÁZS: *Német királyok, római császárok.* Maecenas Történelmi Könyvek. Maecenas Könyvek Kiadó, Budapest, 1998

WHITELAW, ALEXANDER (szerk.): *The popular encyclopedia or Conversations Lexicon. V. kötet.* Blackie & Son, Glasgow, 1846

III. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

DELESEGA GYULA: *Temesvári kalauz téridőben.* A Szórvány Alapítvány régi elektronikus oldala: <http://www.diasporatm.ro/wp-content/uploads/temesvari-kalauz.pdf>

History of Charles University. A prágai Károly Egyetem (Univerzita Karlova) hivatalos elektronikus oldala: <https://cuni.cz/UKEN-106.html>

Královská Cesta – elektronikus oldal: http://www.kralovskacesta.cz/cs/prohlidka/objekty/socha-sv-jana-nepomuckeho_1.html

Nepomuki Szent János áldozópap, vértanú. Magyar Kurír – katolikus hírportál: <https://www.magyardurir.hu/kultura/nepomuki-szent-janos-aldozopap-vertanu-2018>

Nepomuki Szent János. Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Titkársága: <https://archiv.katolikus.hu/szentelek/szent65.html>

Nepomuki Szent János (Sfântul Ioan Nepomuk). Timisoara City Art – ArtTM: <http://www.arttm.ro/sfantul-ioan-nepomuk/>

SARKADI NAGY EMESE: *Szenháromság oszlop (Pestis Oszlop), Temesvár.* Romániai magyar lexikon: <http://lexikon.adatbank.transindex.ro/muemlek.php?id=213>

SZÉKELY ZOLTÁN: *Cseh-országnak nagy fáklója – Nepomuki Szent János tisztelete Mosonmagyaróvárott.* Széchenyi István Egyetem. Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar: https://mek.sze.hu/images/2019/2019_09_02_NYE/10_Nyugodijas_Egyetem_SzekelyZoltan.pdf

Plébániák. Temesvári Római Katolikus Egyházmegye: <https://gerhardus.ro/hu/plebaniak-2/>

The colonization of the Banat following its Turkish Occupation. With particular emphasis on emigration from Lorraine and Luxemburg. (Southern Belgian province of Luxemburg) Danube Swabian History: <http://www.dvhh.org/history/1700s/banatcolonization-after-turks.htm>